

A tipológiai vizsgálatokkal két irodalom összevetésekor csínján kell bánni. Két irodalom csak ritkán elegendő egy szélesebb koncepció kialakításához. Karel Krejčí tanulmánya (*Az ember tragédiája és Az emberiség eposza*) azzal ejt meg, hogy elkerüli e bukta-tót. A bölcséleti dráma műfaját Madách *Tragédiáján* és Vrchlický fordításán-átköltésén kívül Hugo, Machar és több lengyel szerző műve világítja meg.

Dobossy László gondolatébresztő cikkének (*Kapcsolataink a XX. században*) az ad különleges jelentőséget, hogy a kötetben szinte egyetlen olyan munka, amelyből napjainkig érvényes tanulságok is levonhatók.

A csehszlovák—magyar irodalmi kapcsolatokat bemutató kötetet összességében emlekezetes állomásnak kell tekinteni a kapcsolatainkat teljes egészében megvilágító szintézishez vezető úton. A két ország tudós gárdája első ízben mérte fel együttes erővel ezt a területet. A kollektív munka fontos tanulságokkal szolgálhat a cseh és szlovák kultúrához fűződő viszonyunk további alakítása és vizsgálata szempontjából, s egyúttal mérce lehet más nemzeti irodalmakhoz fűződő kapcsolataink hasonló jellegű tanulmányozásához.

Bojtlár Endre

JOHANN ANDRITSCH: STUDENTEN UND LEHRER AUS UNGARN UND SIEBENBÜRGEN AN DER UNIVERSITÄT GRAZ (1586—1782)

Ein personengeschichtlicher Beitrag zur Geschichte der Karl—Franzens—Universität in der Jesuitenperiode. Graz, 1965. Verlag der Historischen Landeskommision. 321 S. (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark. XXII. Bd.)

Koltay-Kastner Jenő Pázmány Péter grazi éveiről írott dolgozata, valamint a Relkovics Neda névsora a grazi egyetem legrégibb hallgatóiról már három évtizeddel ezelőtt felhívták a figyelmet arra a fontos szerepre, amelyet a grazi egyetem a magyar barokk kialakításában és virágkorában gyakorolt. Bár a felismerésekre alkalomadtán irodalomtörténetírásunk szívesen hivatkozott, azonban csak ezután, Andritsch könyvének megjelenésével mérhetjük le e befolyás jelentőségét igazán.

Andritsch a grazi egyetem *Matricula*-i két kötetét (1586—1771, 1771—1828) a *Promotio* Könyveit, az egyetemi internátusa, a *Ferdinandum* tanulóinak anyakönyvét (1588—1684), és a seckauai püspökség „*Ordinationsprotokolle*”-jait, vagyis az egyházi rendeket elért egyetemi hallgatók névsorát használta mint kutatásainak levéltári anyagát. A felhasznált irodalomban a magyar anyag bőséges de hiányoljuk, hogy Bedy Vince győri, Kollárlányi Ferenc esztergomi és Wagner József nyitrai káptalantörténetét nem használta, ezeknek segítségével a tanulók életrajzi adatait teljesebbé, pontosabbá tette volna.

Kassai István jezsuitát 1586-ban találják elsőként a tanulók között, aki október 29-én lett baccalaureus és később az egyetem tanára. Utána a tanulók hosszú sora következik, 1586—1782 között összesen 1455, Andritsch rendkívül szemléletes táblázatban csoportosítja évenként és azután összegezve a hallgatókat. Az 1455 tanulóból 469 jezsuita, 129 más egyházi, 93 főnemesi 449 nemesi és 116 polgári eredetű. 774-nek azonban hiányzik a társadalmi eredete. Figyelemre méltó a származási hely szerinti megosztása. Dunántúli 589, felvidéki 215, erdélyi 59,

horvát 76, de itt már csak 486 tanuló adata hiányzik. A könyvhöz mellékelt térkép a helyekhez rögzíti a táblázatban összefoglalt anyagot. Egy pillantás a térképre meggyőz, hogy az egyetem hatása az egész országra kiterjedt egészen a Székelyföldig. De a legnagyobb hatása a Dunántúlon és Horvátországon van. Különösen a Stájerországgal határos Vas, Varasd és Zágráb megyékben igen nagy.

Ha azonban a névsort magát nézzük, megfigyelhetjük, hogy a magyar ellenreformációra milyen hatalmas befolyással voltak a grazi tanulók. 93 főrangú diák feltűnésének egymástánja családjának a reformációtól való elszakadását és annak időpontját is mutatja. A katolikus vallástól el nem szakadt Hosszú-tóti, Zichy, Lippay, Erdődy családok fiai után az 1620-as évektől jelennek meg az ország jóformán minden vidékéről a Rákóczy, Csáky, Forgács, Eszterházy, Zrínyi, Batthyány, Sennyey, Drugeth, Széchy, Pálffy, Draskovich, Nádasdy stb. családok fiataljai, akiknek megjelenése a Grazban tanult főpapokkal egyetemben birtokaikon is az ellenreformáció győzelmeit jelenti. A XVIII. században a főrangúak elmaradnak, csak néhány, nyugat-magyarországi mágnás fordul meg Grazban tanulmányai során. Ekkor inkább a nemes-ség, különösen a dunántúli közép-nemesség és a korábban csak elenyésző számban jelentkező polgárság fiai tanulnak itt. Andritsch táblázata és térképe kitűnően illusztrálja a grazi egyetem jelentőségét.

Természetesen a tanulók és tanárok névsorát vizsgálva bennünket elsősorban a magyar irodalomra gyakorolt hatása érdek-el. Kik azok, akik a grazi egyetem indításával lesznek irodalmunk munkásai? Az élen

Szántó (Arator) István áll, őt követi Pázmány Péter, majd a XVII. században Forró György, Hajnal Mátyás, Káldy György, Dobronoki György, Jászberényi Tamás, Lippay János, Zrínyi Miklós, Zrínyi Péter, Nádasdy János, Sámbar Mátyás, Tarnóczy István, Kiss Imre, Landovich István, Landovich György, Szentiványi Márton, Hevenessy Gábor, Cseles Márton. Ha végig futunk e neveken, kevés kivétellel jezsuitákat olvasunk közöttük. A XVIII. századiak közül Spangár András, Tolvay Imre, Kunich Ferenc, Faludi Ferenc, Amade László, Szegedi Mihály, Adamy András, Molnár János nevét kell emlitenünk. Ismét csak azt kell megjegyeznünk, hogy a grazi tanulók, bár a magyar irodalommal kevesebb kapcsolatuk van, nagy befolyással vannak XVIII. századi műveltségünkre, hiszen alig van Magyarországon szereplő jezsuita, amelyik a grazi egyetemen meg ne fordult volna.

Hasznos munkát végzett Andritsch, amikor a grazi Widmanstetter nyomda kiadásában megjelent magyarországi vagy magyar vonatkozású nyomtatványokat is összeállította. A száznegy nyomatványból hetvennyolc 1711 előtti és harminchármat nem ismer Szabó Károly RMK-ja. Bár Andritsch e téren nem végzett eredeti kutatómunkát — az újabban megjelent bibliográfiák adatait foglalta össze —, mégis könyvét értékes fejezettel gazdagította.

A grazi tanulók névsorát a magyar kutatás eredményeinek felhasználásával, amennyire lehetséges volt, rövid életrajzokkal, tudományos vagy irodalmi munkásságuk összefoglalásával egészítette ki. Nagy munkát végzett, mert a bejegyzés és a név azonosítása gyakran elég körülményes volt. A további tudományos munkát nagyban segítik majd a közölt személy és helynevek jegyzékei.

Bevezetőben az egyetem történetét foglalja egybe, egyben tájékoztatást ad kötete forrásainak feldolgozásáról. A kötetet összefoglaló tanulmány zárja le: *Die grazer Universität und die ungarische Barockkultur*. Ebben szemléletesen hiteles képet rajzol a magyarországi ellenreformáció elterjedéséről és arról a szerepről, amelyet a grazi egyetem és a grazi jezsuita missió betöltött, azt a jelentékeny befolyást, amelyet a magyar délvidék rekatolizálására gyakorolt. Ez a légrádi jezsuita missión keresztül érezhető Pécsig sőt egészen Belgrádig. (Ebben működik, míg Bethlen Erdélybe nem viszi, Pécsert Váshelyi Gergely is.) Graz befolyása egészen Erdélyig terjed, és Andritsch ezt a hatást végignyomozza a dunántúli főúri családok Erdődyek, Nádasdyak, Zrínyiek és Bánffyak katolikus hitre térésén, amely gyakran tízezeit hozza a jobbágyoknak a katolikus egy-

házba. Sorra veszi az egyes jezsuita tanintézeteket, nagyszombati egyetemet és azok tanári karában a grazi tanultságúakon keresztül keresi Graz hatását. És kimutatja, hogy az erősebb Bécsnél. És ezenkívül rámutat a grazi nunciátúra fontos szerepére a magyar világi papság Rómához való kapcsolatában. II. Ferdinánd uralkodásának kezdetével erőteljes katolikus szervezkedés indul, amelynek két fontos középpontja a jezsuita kézben levő bécsi és nagyszombati egyetem, mellettük azonban Graz nem veszt jelentőségéből. A teológiai fakultás játszik fontos szerepet ezután. A vallásos életnek, a harmadrendeknek, a missióknak szervezése a graziak legkiválóbb egyházi íróit foglalkoztatja. Fontos szerepe van ebben a Légrádból kiinduló „illyr missió”-nak, amely a horvát területen működik és a kassai jezsuitáknak, akiknek első priorja a nádor Wesselényi Miklós fivére, aki szintén Grazban tanul. Kassán szervezett Kisdy Benedek egri püspök egyetemet. Kelet-Magyarországban működik a „Missió Rákócziánium”, melynek székhelye Sárospatak, melyet Báthori Zsófia 1666-ban alapít, az egykori kálvinista centrumban, és a jezsuita kollégiumot, a Grazban tanult Sámbar Mátyásra és Kis Imrére bízva. Ez utóbbi működése a Rákóczi-birtokokon élő ruténekre is kiterjedt. A grazi hatás a keleti missiókban jelentős. A „dáciai missió” az erdélyi és moldvai románok között térít a felszabadító háborúk után. A jezsuiták további terjeszkedéseiben az új szakolcai, trencsényi, soproni, komáromi stb. kollégiumok alapításában sorra kimutatható graziak szerepe. A XVII. század második, nagyobb felében, melyet Andritsch magyar „Hochbarock”-nak nevez, az egyetem alapításán, a missiók szervezésén kívül a Grazban tanult világi főpapság szervező, kollégiumokat alapító tevékenységére mutat rá. A XVIII. század, a „Späthbarock” időszakában Graz hatása a szakosított tudományos munkálkodásban jelentkezik. A történettudomány és a történeti segédtudományok művelői, költők, jogászok, matematikusok és fizikusok, teológusok egyéni tevékenységében halványul el a kezdeti időkben az egész magyar barokk műveltséget megmozgató és irányító hatás.

Andritsch minden részletre kiterjedően igyekszik a grazi egyetem befolyását kimutatni. Irodalmunk egész barokk korszakában, az abban előkelő szerepet játszó jezsuitákon keresztül ez a hatás bizonyítható, ha intenzitásában kisebb is, mint Andritsch állítja. Bizonyos azonban, hogy hatása alapvető, az Andritsch közölt adatokkal bizonyítható. Művét ezután a magyar barokk kutatás nem nélkülözheti, eredményeit számon kell tartania.

Jenei Ferenc